

Prigimtinės kultūros uždavinys

Daiva Tamošaitytė

Civilizuoti protai yra nukalę šimtus sąvokų ir apibrėžimų, kas yra kultūra. Jos samprata apima visiškai skirtingus ir prieštarigus reiškinius – nuo visuomenės susikurtų taisyklių iki kokio nors makdonaldo valgiastalio kultūros. Kaip ir mėginamos formuluoti ir nuolat plečiamos žmogaus teisės, kultūros sampratos apibrėžtys dažnai viena kitai prieštarauja. Darytume prielaidą, jog taip yra dėl to, kad jos kuriamos tarsi mankštinant protą, konstruojamos pagal išorės veiksnius.

Tačiau tiesa gali būti paprasta ir akivaizdi kaip žemė po kojomis. Turbūt niekas neprieštaraus, jei pasakysiu, jog **ryški, savita ir reikšminga kultūra, jos sluoksnis susiformuoja per ilgą laiką ir vienoje vietoje. Kuo ilgiau nekliudomai ji formuojasi, tuo tas klodas ar sluoksnis storesnis.** Taip pat gali būti akivaizdu, jog esminė kultūros savybė yra dvasinių ir materialinių vertybių harmoninga visuma, leidžianti tobulinti tuos pavidalus, kurie remia tvirtą ir sveiką požiūrį į gyvenimą, į aplinką ir kitas kultūras. Tai gyvybinga geriausių tam tikroje geografinėje aplinkoje gyvenančių žmonių bendrijos patirčių sanakaupa, tarsi saugykla ar talpykla, maitinanti savaimingas saviraiškos lytis.

Laiko patikrintos, išorės grėsmių užgrūdintos patirtys susiklosto į unikalią sistemą, kurios branduolys kaip atome paslaptingu būdu išlaiko aplink skriejančius elektronus – palaikančią ir saugančią terpę. Visose senosiose civilizacijose buvo žinoma, jog atomas ar visata sudaryti pagal tuos pačius dėsnius. Žmogus, jo kuriama kultūra tėra nedidelė tos visumos dalis, formuojama tais pačiais principais.

Vienas pagrindinių principų yra savaimingumas ir laisvas augimas iš vidinio branduolio: iš jo išauga kalba, elgesio normos, papročiai, ritualai, savitas santykis su pasauliu ir visa, kas teigia būties džiaugsmą bei akstiną ne tik būti, bet ir tobulinti būties pavidalus. **Esminis tikros, autentiškos kultūros požymis yra tas, kad ji yra pati sau pakankama.** Jai nereikia nei atneštinės „pažangos“, nei neva praturtinimo kuo nors, kas jai svetima ir nekyla iš vidinio poreikio. Panašią invazinę pastangą visavertė kultūra atpažįsta kaip svetimkūnį, o dvasiniu požiūriu

- kaip prievartą ir laisvės, laisvos savikūros antipodą.

Taip suvokiama kultūra gali gyvuoti ciklais, kaip gyvas organizmas, bet, lygiai kaip jis, ji gali prasidėti iš naujo ir iš to paties šaltinio, tik reikštis naujais būdais naujame laikmetyje. Indų filosofijoje tai įvardijama kaip *svabhava* ir *svadharma*. *Svabhava* savo esme (branduoliu) – tai gryna ir įgimta sąmoningos galios kokybė, pasireiškianti charakteringu veikimu. Aukščiausiu pasireiškimu ji yra dvasinės prigimties, o išreikštyje, žmogaus pasaulyje ir žemesnėje prigimtyje skyla į dalines tiesas, nesibaigiančius netobulumo, atskirties, iškraipymų, bjaurasties pavidalus, o kartu ir ieškojimus, kol vėl atranda savo vidinę savastį ir tobulumą. Taigi **šis principas garantuoja nepaliaujamą tapsmą ir evoliuciją, būdingą tiek žmogui, tiek visuomenei**, o jo (*svabhavos*) nustatytas dėsnis yra mūsų tikroji teisė save formuoti, funkcionuoti ir veikti – tai ir yra *svadharma*.

Šiais metais indų filosofija buvo įtraukta į UNESCO nematerialaus paveldo sąrašą. UNESCO ir Jungtinės Tautos yra organizacijos, tarptautiniu susitarimu saugančios kultūros paveldą ir gina jo įvairovę bei savitumą. Taip pat svarbu, jog kultūros paveldo samprata čia neatsiejiama nuo taikos idėjos, nes tik taikiu būdu sugyvendamos skirtingos kultūros gali pasiekti svarbių laimėjimų visai žmonijai.

Kultūros skoliniai, mišrios kultūros, mėgdžiojimas, tapatybės atsisakymas – tai žemyn besileidžianti kreivė, vedanti ne į tobulumą kaip svarbiausią kultūros tikslą ir požymį, o fragmentaciją ir nutolinimą nuo pamatinių dėsnių, mat vertimas priimti unifikuotas formas ar „prievartinį gėrį“ prieštarauja pačiai būties pilnatvės sąvokai. Sąlytis ir kontaktas su kita kultūra teisingas tada, kai kitoniškumas lieka pats sau, bet juo galima stebėtis ir gėrėtis būtent dėl to, jog jis yra kitoks.

Logiškai mąstant iš to išeina, kad kultūra, siekianti išsiskverbti į kitą kultūrą, uzurpuoti jos autonomiją ir primesti savus standartus, visada yra žemesnė, net jei turi pretenzijų „sukultūrinti kitą“, o iš tikro – apžioti naujas žemes, resursus ir gyvus žmones kaip darbo jėgą, suvirškinti užkariautos (minkštosiomis galiomis taip pat) kultūros pasiekimus ir pateikti kaip savus.

Tokias kultūras teisingiau būtų įvardinti dar nesusiformavusiomis ar net apskritai ne kultūromis, o ikikultūromis. Klaidingomis nuostatomis grįsti veiksmai ar vertybių apvertimas negimdo teisingumo ar gėrio, agresija savo priešybės nesukuria. Kadangi net per karus ir kataklizmus didelių nuostolių patyrusi brandi

kultūra, jei jai nepadaryta negrižtama žala (pavyzdžiui, nesunaikintos fizinės jos buvimo prielaidos, kaip šiuo metu Alepe – viename seniausių kultūros ir civilizacijos židinių), pamažu vėl atsistato pagal jai būdingus, laiko išmėgintus dėsnius ir vystymosi būdus, **nėra pagrindo teigti, jog tik medžiagiškai, bet ne dvasiškai gyvastingos tautos ir jų reprezentuojamas kultūros lygmuo turi teisę diktuoti sąlygas tarptautinėje bendruomenėje.**

Lietuva yra tarp šalių, kurios turi itin seną, kad ir labai nukentėjusį kultūros klodą, todėl, nepaisydama nuolatinio nukraujavimo ir svetimų įtakų invazijos, atkakliai atsitiesia ir lyg apskabytas augalas vis išleidžia naujus ūglius – iš tų pačių šaknų, kamieno, šakų šakelių. Kartu ji šiuo metu patiria egzistencinę grėsmę išnykti, ir to prielaidos yra ne objektyvios, o subjektyvios, tai yra, besirandantis neryžtingumas būti ir atsinaujinti iš esmės, iš pačių pagrindų yra ne natūralus ir prigimtinis, bet išorės jėgų veikiamas.

Prigimtinei lietuvių kultūrai kyla grėsmė dėl dviejų priežasčių: pirma, tai užmiršta savos galios, savos laisvės ir savikūros filosofija, ir antra, didėjanti fizinio išnykimo ar net sunaikinimo tikimybė. Esame tokios pavojingos būklės, kokios istorijoje dar nebuvo. Padėtis reikalauja pirmiausia apmąstyti tąsias priežastis. Sprendimai abiem atvejais priklauso nuo pačių lietuvių.

Pirmoji problema gali būti sprendžiama vėlgi iš esmės, pradedant nuo bazinių suvokčių. Laisva Lietuvos valstybė turi visas sąlygas atkurti prigimtines kultūros lytis ir jas plėtoti šiuolaikiškai. Lietuvos valstybė ir jos teritorija yra lietuvių kultūros centras, aplink kurį turėtų telktis pasaulyje išsimėtę lietuviybės židiniai. Čia svarbu suvokti esminę kryptį – judėjimą ne iš centro į pakraščius, o iš pakraščių į centrą. Milžiniška emigracija išbalansuoja judėjimą ir perdėm akumuliuotos išcentrinės jėgos gresia kultūros entropija. Mėginimas sukurti globalią Lietuvą, stiprinti pavienius židinius atokiai nuo jos yra laikina panacėja, tačiau ateities tokia vizija neturi.

Kodėl? Todėl, kad net ir sėkmingai susiklosčius pasaulio sambūviui, tokios salos, kaip liudija istorija, yra pasmerktos laikui bėgant išnykti. Atskirta nuo savo būties versmės ir fizinio jos esamumo konkrečiame taške, kultūra turi tik vieną išeitį: būti asimiliuota, o jei paprasčiau – veikiant difuzijos dėsniams, tapti svetimos žemės trąša. Kultūrinė difuzija kaip ir fizinė, deja, yra negrižtamas procesas, ir kalbos apie išeivių grįžimą prieštarauja elementariai logikai. Ši logika grindžiama

rūsčia tikrove, kai net ir mažas nuošimtis grįžtančiųjų neprisitaiko ir vėl išvažiuoja. Kitas variantas yra agresyvusis, toks, kokį matome veikiant pasaulyje iš destruktivių padarinių. Galingos diasporos ir kultūros neišsitenka getuose ir ima sprogdinti priėmusiąją kultūrą iš vidaus. Musulmoniškosios kultūros atvejis čia pats ryškiausias, nors ir ne vienintelis. Vargu, ar galima prognozuoti lietuvių kultūrai tokią jėgą, kuri pati taptų „atomine bomba“. Geriausiu atveju lietuviybės salos gali kurį laiką egzistuoti kaip Galapagų vėžlių salynas. Tačiau globalizacija ir aštrėjančios įtampos tokios galimybės nėra nenumato. Todėl lietuviškųjų galapagų puoselėjimas yra neišvengiamas ir labai būtinas, bet laikinas atsižvelgiant į evoliucines slinktis. Taip palaikomas ir apsaugomas įvairių priežasčių determinuotas išvykėlių pasirinkimas, tačiau esminis, būtiškasis klausimas lieka pirminės svarbos, būtent: kaip sustiprinti žmogaus savimonei ir drąsai kurti ten, kur jam suteikta prigimtinė teisė?

Antroji grėsmė ir problema – technologijų sukurta ikikultūrų (barbariškais metodais besivadovaujančių geopolitinių darinių, arba konglomeratų) supergalia, kuria naudojamosi siekiant praplėsti įtakos sferas taikių kultūrų sąskaita. Šią grėsmę sumažinti ir net neutralizuoti taip pat įmanoma išsprendus pirmąjį klausimą. Čia į pagalbą ateitų ir savasis išradingumas bei pastangų sutelktis, ir panašiai mąstančių demokratiškų jėgų santalka. Puiku, kad šia kryptimi judama, ir visai sėkmingai.

Tad prigimtinių mūsų kultūros neatidėliotinas uždavinys yra atmesti klastingas simuliuojančias ideologijas ar kultūrologemas, kurios išreiškia nuo tikrovės atitrūkusias pavienes visuomenės „gerinimo“ teorijas arba priklauso propagandos, nukreiptos prieš savitą valstybės saviraidą, sričiai.

Tatai nereiškia kvietimo „atgal į gamtą“ ar nepozicionuoja atskirties, juolab nepritariama klaidingai instrumentuoto nacionalizmo proveržiams. Priešingai, esamą pasaulio persitvarkymą, kai regime valstybių pastangas susitelkti į panašias užduotis (*Brexit'as* ir panašūs procesai), galėtume vertinti pozityviai, juolab, jog veikia ir pasaulio tautų forumas – Jungtinės Tautos, kurių visateisė narė yra Lietuva, galinti pasakyti savo svarų žodį stiprinant taiką ir saugant kultūros vertybes visame pasaulyje.

pasauliolietuvis.lt

Mielai pasidalysime svetainėje ir žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

